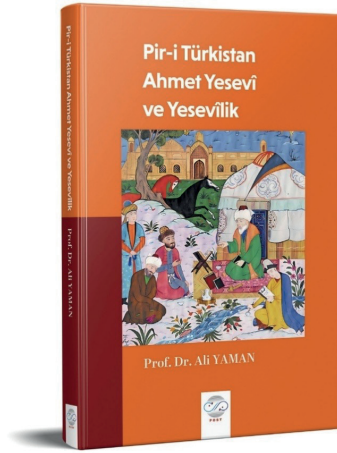

Yaman, A. (2025). *Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi ve Yesevilik*. İstanbul: Post Yayınevi. 318 s.

Sadullah GÜLTEN*

Uludağ Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden SSCB'nin Dağılması Sonrası Türk Cumhuriyetleri konulu bitirme tezi ile 1993 yılında mezun olan yazar, yüksek lisansını 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyasi Tarih Ana Bilim Dalında, doktorasını ise 2001 yılında aynı üniversitenin Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalında tamamlamıştır. *Alevilikte Dedelik Kurumu ve İşlevleri* adlı yüksek lisans teziyle bilim uzmanı, *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik* adlı doktora teziyle de Doktor unvanını alan Yaman'ın Alevilikle alakalı pek çok çalışması bulunmaktadır. Bunların arasında *Alevilik Bektaşilik Bibliyografyası*, *Alevilik ve Kızılbaşlık Tarihi*, *Türk Dünyasında İslam Sovyet Ateizmi ve Kültürel Süreklilik*, *Kızılbaş Alevi Dedeleri*, *Alevilikte Dedelik ve Ocaklar*, *Dedelik Kurumu Ekseninde Değişim Sürecinde Alevilik*, *Alevism Bektashism A Brief Introduction*, *Allahçılar Orta Asya'da Yesevilik*, *Kızılbaş Türkler Laçiler*, *Orta Asya'dan Anadolu'ya Yesevilik*, *Alevilik Bektaşilik*, *Kızılbaş Alevi*

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi; e-posta: sadullah-gulten@hotmail.com; ORCID: 0000-0001-9986-4367.

Ocakları, Alevilik Kızılbaşlık Tarihi, Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi, Şah-ı Merdan'a Talip Olanlar: Kızılbaşlar, Aleviler, Bektaşiler, Handbuch Des Alevitentums Geschichte und Gegenwart Der Gefolgschaft von Şah-ı Merdan Ali, Güzel Pirim Karaca Ahmet Evladı Hıdır Abdal Sultan Ocağı gibi eserler yer alır. Yazarın, Kazakistan'da görev yaptığı sırada ve sonrasında *Türkologya, Habarşı, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi* 'nde Alevilik-Bektaşilik konusunun yanı sıra Yesevilik, Sovyet Dönemi Din-Devlet ilişkileri, Sovyet Ateizmi, Türkistan'da ve Türk Cumhuriyetlerinde Yesevi topluluklar ve Yesevilik izleri konularında çeşitli makaleleri yayımlanmıştır.

Bunlar arasında yer alan *Pir-i Türkistan Ahmet Yesevi ve Yesevilik* isimli çalışmasında adından da anlaşılacağı üzere 12. yüzyılda Türkistan'da yetişen ve Türk coğrafyasının neredeyse tamamında tesiri günümüze kadar ulaşan, Türk toplulukları arasında birleştirici bir köprü vazifesi gören mutasavvıf, şair, gönül ve düşünce adamı Ahmet Yesevi ele alınmaktadır. Eser Ahmet Yesevi Üniversitesi İlim Ortallığında (Araştırma Merkezi) Yesevilik Araştırmaları Bölümünde 2002-2005 yılları arasındaki yürütülen kaynak tarama ve alan araştırmalarına dayanmaktadır. Kitabın kaynakları arasında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'da konuyla ilgili eserler geniş ölçüde yer almaktadır. Buradaki kaynaklar ilk kez taranmak suretiyle Sovyet dönemi kaynaklarında Ahmet Yesevi ve Yesevilik imajı detaylı bir şekilde ele alınmış, yine Sovyetler Birliği'ndeki ateizm anlayışı ve uygulamaları ile bu anlayışın Ahmet Yesevi ve Yesevilik ilişkisi olumsuz bakış açısı üzerinde durulmuştur. Bütün bunların yanı sıra yazar Türkistan başta olmak üzere Çimkent, Almatı, Kızılorda, Taraz, Taşkent, Buhara, Semerkant, Fergana, Andican, Namangan, Bişkek, Celalabad, Oş ve Batken'de alan araştırmaları yürütmüştür. Böylece eser hem yazılı kaynaklar hem de alan araştırmalarıyla desteklenmiştir.

Yaman, kitabında esas olarak, Ahmet Yesevi'yi Türk inanç ve kültür dünyasının temelini atan en önemli şahsiyetlerden biri olarak kabul etmekte ve görüşlerinin takipçileri tarafından Anadolu ve Balkanlara taşındığını belirtmektedir. Ona göre Ahmet Yesevi harika şahsiyeti ile İslam dini ile Türk halk inanç ve geleneklerini uyumlu hâle getirmiş, böylece Türklerin yeni dini benimsemelerine büyük katkıda bulunmuştur. Öte yandan Ahmet Yesevi'nin sağlığında bir tarikat kurmadığını ve kendisine nispet edilen Yesevilik'in ayırıcı özelliklerini şöyle özetlemiştir:

...Ahmet Yesevi sağlığında tabi ki bir tarikat kurmamıştır. Ancak onun yaşadığı coğrafya, burada hikmetleriyle ortaya koyduğu anlayış, onu ifade ediş tarzı, kullandığı dil, kadınlı erkekli, müzikli, sesli zikire dayalı dinsel ritüeller/ibadetler daha sonra onun izinden giden başka sufi, şairlerin varlığı Yesevilik olarak anılan bir tarikata, dini anlayışa isim olmuştur. Bu bağlamda Yesevilik, İslamiyet'in Türk toplulukları arasında anlaşılması ve yorumlanması çabalarından en önemlisi olarak görmek doğru olacaktır. Bu çaba zaman içerisinde çok geniş bir coğrafyada yerel değerleri de içine alarak kendini var etmesini bilmiştir. Hoşgörü ve insan sevgisi, Türk dili ve töresine özgü inanç ve geleneklere verilen önem ve bunların İslamlaştırılması, müzik ve raksa dayalı bir zikir anlayışını esas alan bir tasavvuf anlayışı gibi değerler Ahmet Yesevi'nin velilik karakteri çerçevesinde şekillenen Yesevilik'in bazı ayırıcı özelliklerini göstermektedir...

Kitapta Ahmet Yesevi'nin kaynaklarda ve halk arasında "Hazret-i Turkistan, Hazret-i Sultan, Hoca Ahmet, Pir-i Turkistan, Kul Kojah Ahmet, Sultanım, Şah-ı Yesi Hacı Ata-i Ahmed, Ser-halka-i-mescid-i-Türk" şeklinde farklı isimlendirmeleri, ailesi, öğrencileri/müritleri, kendi türbesinin yanı sıra annesi ve babasının türbesi gibi konular, buralara ait orijinal fotoğraflarla desteklenmiştir. Kazakistan'da ve Kırgızistan'da ona atfedilen ziyaretgâhlara da değinilerek halk arasında asırlardır süren önemlerine ve burada uygulanan geleneklerden bahsedilmiştir. Hakim Ata, Gözlü Ata, Süleyman Bakırgani gibi diğer halifelerine ilişkin bilgilere de yer verilmiştir. Ahmet Yesevi'nin hikmetlerinin ele alındığı bölümlerde ise hikmetlerde öne çıkan konulara dikkat çekilmekte, hikmetlerin hem nesilden nesile aktarılan özelliklerine hem de Buhara, Hive gibi bölgelerde ders kitabı niteliğinde okutulduğuna dikkat çekilmektedir. Burada Ahmet Yesevi ile ilgili Türkistan çevresinden çok sayıda menkıbeye de yer verilmiş, Bektaşî velayetnamelerinde onunla ilgili bölümlerden de alıntılar yapılmıştır. Ahmet Yesevi'nin hocasının Yusuf Hemedani mi yoksa Arslan Baba mı olup olmadığına değinilen kitapta, hikmetlerden yola çıkılarak Arslan Baba'nın üzerinde durulmuştur.

Yeseviliğe ilişkin süreklilik unsurları geniş şekilde örneklerle açıklanmaya çalışılmış, gerçekleştirilecek araştırmalarla şu hedeflere ulaşılabileceği sonucuna varılmıştır:

...1. Kütüphane tarama, çeviri vb. masa başı çalışmaları yardımıyla Yeseviliğin temel özelliklerine ilişkin verileri elde ederek değerlendirmek. 2. Yesevilik ile bağlantılı topluluklar hakkında alan araştırmaları yapmak, bunları belirlemek ve bilim dünyasına bunlara ilişkin yeni bulgular sunmak. 3. Yeseviliğin günümüzde hâlâ yaşamakta olan izlerini onunla bağlantılı toplulukları gözlemleyerek saptamak. 4. Yesevilik ile bağlantılı toplulukları incelemek suretiyle Yeseviliğin zaman içerisinde yaşadığı farklılaşma ve değişimi saptamak. 5. Yesevilikle bağlantılı toplulukları, bilimsel analiz teknikleri kullanarak birbirleri ile karşılaştırmak...

Burada Yesevilik araştırmalarının duygusal perspektiften uzak bir şekilde yürütülmesinin, Anadolu ve Balkanlardaki dinî arka planı anlamada çok daha yararlı olacağı ifade edilirken, Ahmet Yesevi'nin belli bir mezhep savunucusu gibi sunulmasına yönelik itirazlar da dile getirilmiş ve onun mezhepler üstü bir sufi olduğu vurgulanmıştır.

Yeseviliğin temel karakteristiklerinin yanı sıra Maveraünnehir, Anadolu ve Balkanlar gibi Türk dünyasının farklı coğrafyalarındaki izlere ve Yesevilikle bağlantılı topluluklara da ayrıca değinilmiştir. Anadolu ve Balkanlardaki Alevi-Bektaşî topluluklar ile Kırgızistan ve Özbekistan'daki Allahçılar üzerinde ayrıntılı bir şekilde durulmuştur. Fergana Vadisi'nin Kırgızistan ve Özbekistan'da bulunan "Allahçılar"ın yaşadıkları köyler ziyaret edilmek suretiyle, alan araştırmaları yürütülmüş ve Sovyet Dönemi kaynaklarında onlar hakkında yer alan bilgilerin doğruluğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Katılımcı gözlem ve derinlikli mülakatlar gerçekleştirilerek Yeseviliğin Fergana Vadisi'nde hâlen yaşayan son izleri hakkında çok değerli malumat verilmektedir. Kitapta, haklarında pek fazla bilgi olmayan ve kısmen Yesevilikle ilişkili bir grup olan Saçlı İşanlarla ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Son olarak kitabın sonunda verilen kaynakça Yesevilik araştırmalarında yol gösterici mahiyette olup oldukça geniş bir şekilde hazırlanmıştır.